

Prof. dr. sc. Silvija Ručević

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

E-pošta: srucevic@ffos.hr

Izvorni znanstveni članak / Original scientific paper

UDK 159.922.76-056.49

DOI: <https://doi.org/10.25234/dosd/31500>

ODNOS RJEČNIKA, PROBLEMA U ODNOSIMA S VRŠNJACIMA I AGRESIVNOG PONAŠANJA KOD DJEČAKA S POREMEĆAJIMA PONAŠANJA I DJEČAKA IZ OPĆE POPULACIJE

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je usporediti rječnik dječaka s dijagnosticiranim poremećajem ponašanja (N = 34; raspon dobi: 10 – 13 godina) i dječaka iz opće populacije (N = 34; raspon dobi: 10 – 13 godina), kao i ispitati odnos rječnika s reaktivnim i proaktivnim agresivnim ponašanjem te problemima u odnosima s vršnjacima. Roditelji/skrbnici procijenili su djetetovo agresivno ponašanje te probleme u odnosima s vršnjacima, dok su podaci o rječniku, kognitivnim sposobnostima i izvršnim funkcijama (radno pamćenje) djeteta prikupljeni standardiziranim testom inteligencije.

Usporedbom dviju skupina, dječaci s poremećajem ponašanja imali su značajno oskudniji rječnik od dječaka iste dobi iz opće populacije, pri čemu se ta razlika nije mogla objasniti niti kognitivnim sposobnostima niti izvršnim funkcijama djeteta. Osim toga, oskudan rječnik bio je značajno povezan s problemima u odnosima s vršnjacima, kao i s reaktivnim, ali ne i proaktivnim agresivnim ponašanjem. Nalazi imaju posebne implikacije u područjima rane intervencije za visokorizične dječake, kao i komunikaciju s djecom u sustavu socijalne skrbi i pravosuđa.

Ključne riječi: *djeca, poremećaji ponašanja, rječnik, agresivno ponašanje, pravosuđe i socijalna skrbi*

1. ODNOS RJEČNIKA, PROBLEMA U ODNOSIMA S VRŠNJACIMA I AGRESIVNOG PONAŠANJA KOD DJEČAKA S POREMEĆAJIMA PONAŠANJA I DJEČAKA IZ OPĆE POPULACIJE

Komunikacijska kompetencija globalno je prepoznata kao jedna od pet ključnih životnih vještina jer omogućuje pojedincima da izraze svoja mišljenja, potrebe, strahove i želje uz istovremeno uspostavljanje i održavanje zadovoljavajućih odnosa (Bryan i sur., 2015; World Health Organization, 1997). Jezične vještine čine ključnu komponentu komunikacije jer obuhvaćaju sposobnost slanja i primanja informacija tijekom usmene razmjene i kroz pisani jezik (npr. čitanje/pisanje).

Pojedincima koji pokazuju odstupanje u usvajanju jezika i govora, prije navršene 3. godine života, odnosno jezične teškoće s govorenjem i/ili razumijevanjem bez vidljivog uzroka dodjeljuje se dijagnoza razvojnog jezičnog poremećaja. Razvojni jezični poremećaj nije posljedica nedostatka truda roditelja koji nedovoljno razgovaraju sa svojom djecom, intelektualnih sposobnosti djeteta, gubitka sluha ili drugih neurorazvojnih poremećaja (Bishop, 2017). Istraživanja blizanaca upućuju na jak genetski utjecaj, pri čemu je u podlozi zajedničko djelovanje većeg broja gena, a ne mutacija samo jednog (Bishop, 2006). Razvojni jezični poremećaj očituje se u fonološkoj, morfološkoj, semantičkoj, sintaktičkoj te pragmatičkoj sastavnici jezika, odnosno može obuhvaćati više aspekata jezika, kao što je jezično razumijevanje, pamćenje novih riječi i razgovora, teškoće u razumijevanju pročitano, pričanju priča i doživljaja, dosjećanja točno određene riječi itd. (Bishop i sur., 2017, 2016; Kologranić Belić i sur., 2015). Često se kategorizira s obzirom na teškoće u ekspresivnom (sposobnost jezičnog izražavanja, proizvodnju jezika i jezično kodiranje poruka) i receptivnom jeziku (sposobnost razumijevanja jezično oblikovanih poruka) s dodatnim naglaskom na jezične sastavnice. S obzirom na još uvijek terminološku neusklađenost stručnjaka iz različitih područja u ovom radu će se pri opisivanju rezultata pojedinih istraživanja koristiti termini koje su koristili autori istih.

Dosadašnja istraživanja sugeriraju da su djeca i mladi s jezičnim teškoćama pod rizikom za razvoj internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju (npr. Richterová i Málková, 2017; Conti-Ramsden i sur., 2013; Conti-Ramsden i Botting, 2004) bez obzira na dob, vrijeme i razinu rizika (Chow i Wehby, 2018). U metaanalizi koju su proveli Yew i O’Kearney (2013) utvrđeno je da djeca kojoj je dijagnosticiran razvojni jezični poremećaj imaju gotovo dvostruko veći rizik za razvoj internaliziranih problema (npr. anksioznost i depresija) te više od dvostruko veći rizik za razvoj eksternaliziranih problema (npr. poremećaj ponašanja i probleme s pažnjom) u usporedbi s vršnjacima urednog razvoja. Slične rezultate utvrdili su Hentges i suradnici (2021) u nedavnoj metaanalizi, pri čemu je povezanost jezičnih teškoća i eksternaliziranih problema u ponašanju bila jača kod dječaka i mladića.

Osim toga, jezične teškoće poput onih u tečnom izražavanju i brzom shvaćanju onoga što drugi govore mogu značajno utjecati na socijalne odnose mladih, ograničavajući njihovu sposobnost učinkovite komunikacije (npr. tumačenje kontekstualnih i neverbalnih znakova) i regulacije emocija (Anderson i sur., 2022; Bishop i sur., 2017; Snow & Woodward, 2017; Comti-Ramsden i sur., 2013; Blanton i Dagenais, 2007; Durkin i Conti-Ramsden, 2007; Im-Bolter i Cohen, 2007). Tako je, na primjer, u Manchester-skom jezičnom longitudinalnom istraživanju utvrđeno da do 16. godine 40 % mladih s razvojnim jezičnim poremećajem ima teškoće u interakciji s vršnjacima (St. Clair i sur., 2011). Djeca s jezičnim teškoćama također su izložena povećanom riziku za doživljavanje nasilja od strane vršnjaka. Na primjer, 44,2 % šesnaestogodišnjaka izvijestilo je da je bilo zlostavljano u djetinjstvu, u usporedbi s manje od 25 % adolescenata urednog razvoja, dok je 13 % njih bilo izloženo kontinuiranom zlostavljanju od djetinjstva (Knox i Conti-Ramsden, 2007; Knox i Conti-Ramsden, 2003).

Izazove koje mladi s jezičnim teškoćama doživljavaju u socijalnim odnosima mogu dodatno pogoršati njihovo emocionalno stanje, povećavajući osjećaj bespomoćnosti i frustracije, što može dovesti do agresije kao odgovora. Novija istraživanja jezičnih teškoća fokusiraju se na dva temeljna oblika agresije, odnosno proaktivnu i reaktivnu. Reaktivna agresija predstavlja reakciju na neki vanjski podražaj, događaj ili ponašanje (prijetnju, provokaciju ili sprječavanje postizanja cilja), s tim da taj podražaj može biti stvaran ili ga je osoba takvim doživjela. Suprotno tome, proaktivna agresija odnosi se na planirano ponašanje koje se javlja ili zbog očekivanja nekoga poželjnog cilja (koji se može ostvariti agresivnim ponašanjem) ili dominacije nad drugim osobama, npr. zlostavljanje, a za njezino javljanje nije potrebna niti ljutnja niti provokacija (Vitaro i sur., 2002). Postojeća istraživanja sugeriraju da je kod djece i mladih s razvojnim jezičnim poremećajem veći rizik za javljanje reaktivnih (npr. Speech Pathology Australia, 2018; Timler, 2008) nego proaktivnih oblika eksternaliziranih ponašanja, poput nasilja nad vršnjacima, kršenja pravila ili društveno odstupajućeg ponašanja (npr. van den Bedem i sur., 2018; Maggio i sur., 2014; Van Daal i sur., 2007).

Treba napomenuti da iako proaktivno agresivna djeca imaju određene teškoće u odnosima s vršnjacima, vršnjaci ih često pozitivno vrednuju (npr. Prinstein i Cillessen, 2003; Dodge i Coie, 1987). Nasuprot tome, reaktivno agresivna djeca prijavljuju nisku razinu zadovoljstva u prijateljstvima, vršnjaci ih negativno ocjenjuju (Dodge i sur., 1997; Prinstein i Cillessen, 2003) te je malo vjerojatno da će biti odabrani za najboljeg prijatelja (Poulin i Boivin, 1999), što dodatno otežava njihovu socijalnu integraciju. Posljedično, problemi mladih s jezičnim teškoćama u socijalnim odnosima se s vremenom ne smanjuju, već naprotiv, povećavaju (Richterová i Málková, 2017), čime se zatvara začarani krug socijalnih izazova i agresivnog ponašanja.

Jedna skupina koja je pod povećanim rizikom za dugoročne negativne ishode u životu povezane s jezičnim teškoćama jesu mladi u kontaktu s pravosuđem i sustavom

socijalne skrbi. Tako su, na primjer, Winstanley i suradnici (2021) utvrdili da mladi počinitelji kojima je dijagnosticiraj razvojni jezični poremećaj imaju dvostruko veći rizik da će ponovno počiniti kazneno djelo unutar jedne godine nego mladi počinitelji kaznenih djela bez jezičnih teškoća. Pri tome se razvojni jezični poremećaj pokazao najjačim neovisnim prediktorom recidivizma u usporedbi s drugim poznatim čimbenicima rizika, poput niskog neverbalnog kvocijenta inteligencije, dobi počinjenja prvog prijestupa, ranih traumatskih iskustava i slično. Općenito, istraživanja pokazuju da je odnos jezičnog poremećaja i činjenja kaznenih djela neovisan o drugim čimbenicima rizika (npr. Hopkins i sur., 2018).

Stope jezičnih teškoća u populaciji mladih počinitelja značajno su veće od onih u općoj populaciji (Anderson i sur., 2022; Snow i Woodward, 2017; Snow i sur., 2012, 2016). Dok stopa u općoj populaciji iznosi otprilike 7,5 % (npr. Norbury i sur., 2016), u skupini mladih počinitelja stope se kreću u rasponu od 19 % do više od 80 % (Hopkins i sur., 2018; Hughes i sur., 2017; Lount i sur., 2017; Bryan i sur., 2007, 2015). Unatoč visokoj prevalenciji jezičnih teškoća među mladim počiniteljima, značajan broj njih ostaje nedijagnosticiran i bez potrebne logopedске podrške (Winstanley i sur., 2021; Hughes i sur., 2017). Na primjer, u istraživanju Hughesa i suradnika (2017) jezične sposobnosti kod gotovo 50 % maloljetnih počinitelja bile su ispod prosjeka, dok je 28 % zadovoljilo kriterije za razvojni jezični poremećaj. Ovome treba pridodati i podatak da je prevalencija psihijatrijskih poremećaja među mladim počiniteljima značajno veća, u rasponu od 31 % do 83 % (npr. Baldwin i sur., 2019; Underwood i Washington, 2016; Wasserman i sur., 2010; Chitsabesan i sur., 2006), nego među mladima iz opće populacije u kojima se stope kreću između 2 % i 13 % (Odgers i sur., 2005), što dodatno otežava tretman mladih počinitelja.

Osim toga, postojanje jezičnih teškoća kod ove skupine mladih osoba negativno i utječe na sposobnost razumijevanja optužbi, davanja jasnih izjava policiji, razumijevanja sudskih postupaka i uloge ključnih sudionika, odgovaranja na pitanja na sudu te tumačenja informacija pravnih savjetnika (Lount i sur., 2017; Johnston i sur., 2016; Snow i sur., 2016). Tako su, na primjer, u istraživanju Lountove i suradnika (2017) mladi opisali da su se osjećali nemoćno i frustrirano tijekom sudskog procesa jer su ih teškoće u razumijevanju onoga što se događa sprječavale u sudjelovanju. Teškoće u tumačenju pravnog jezika utječu na mlade čak i po povratku u zajednicu jer taj povratak često dolazi uz brojne uvjete (Snow i sur., 2020). Njihove loše socijalne i pragmatične vještine negativno utječu na komunikaciju s autoritetima jer se neadekvatno korištenje neverbalne komunikacije (npr. izbjegavanje kontakta očima) te krivo tumačenje informacija i znakova govornika mogu pogrešno protumačiti kao nepristojnost i namjerno nepoštovanje (Hughes i sur., 2017).

2. O OVOM ISTRAŽIVANJU

Ukupno uzevši, rezultati navedenih istraživanja naglašavaju važnost ispitivanja odnosa jezičnih teškoća i poremećaja u ponašanju među mladima u kontaktu s pravosuđem i/ili sustavom socijalne skrbi, odnosno mladim počiniteljima.

No, kako bi se bolje razumjeli ovi složeni odnosi i identificirali najučinkovitiji pristupi intervenciji, potrebno je provesti eksplorativna istraživanja koja će istražiti odnose koji stoje iza ovih fenomena. Stoga je cilj ovog istraživanja bio provjeriti sljedeće hipoteze:

1. Rječnik dječaka s poremećajem ponašanja bit će (a) značajno oskudniji u odnosu na dječake iste dobi iz opće populacije i te se (b) razlike ne mogu objasniti na temelju razlika u kognitivnim sposobnostima i/ili izvršnim funkcijama, odnosno verbalnom radnom pamćenju.
2. Postojat će značajna korelacija oskudnog rječnika s djetetovim reaktivnim i proaktivnim agresivnim ponašanjem, kao i s problemima u odnosima s vršnjacima.

2.1. METODA

2.1.1. Sudionici

U istraživanju su sudjelovale dvije skupine, odnosno (1) dječaci s dijagnosticiranim poremećajem ponašanja smješteni u jedan dom za odgoj ($N = 34$; 80 % s poremećajem ophođenja) te (2) dječaci iz opće populacije ($N = 34$) s područja u kojem je dom za odgoj. Dvije skupine bile su izjednačene prema dobi, odnosno prosječna dob dječaka smještenih u dom za odgoj iznosila je $M = 12.16$, $SD = 1.67$ (raspon dobi: od 10 do 13 godina), dok je prosječna dob dječaka iz opće populacije bila $M = 12.78$, $SD = 1.51$ (raspon dobi: od 10 do 13 godina). Dječaci s dijagnosticiranim poremećajem ponašanja su se, u prosjeku, školovali pet godina (53 % su ponavljači), dok su dječaci iz opće populacije završili 6,7 godina školovanja. Ni jednom dječaku nije dijagnosticiran jezični poremećaj.

Isključujući kriteriji pri odabiru sudionika bili su: (a) postojanje intelektualnih teškoća, (b) postojanje poremećaja iz spektra autizma ili nekog genetskog poremećaja, npr. Downov sindrom, (c) postojanje oštećenja sluha, (d) postojanje vidljivog oštećenja mozga, npr. traumatska ozljeda mozga, epilepsija te (e) postojanje specifičnih teškoća učenja (disleksija, disgrafija i diskalkulija). Kod dječaka iz opće populacije dodatni isključujući kriterij bila je dijagnoza poremećaja ponašanja (poremećaj ophođenja ili poremećaj s prkošenjem i suprotstavljanjem). Uzorak je bio prigodan.

2.1.2. Instrumenti

Podaci o rječniku, kognitivnim sposobnostima i izvršnim funkcijama (verbalno radno pamćenje) djeteta prikupljeni su trima subtestovima koji su dio standardiziranog testa inteligencije, odnosno hrvatske verzije Wechslerova testa inteligencije za djecu – četvrto izdanje (WISC-IV-HR; Matešić, 2009).

Kognitivne sposobnosti/opća inteligencija

Subtest Slaganje kocaka, među ostalim, mjeri neverbalno rezoniranje, analizu i sintezu te je u ovom istraživanju broj točno reproduciranih predložaka korišten kao mjera općih kognitivnih sposobnosti (Góngora i sur., 2020; Groth-Marnat i Wright, 2016; Carroll, 1993).

Verbalno radno pamćenje

Verbalno radno pamćenje dječaka mjereno je subtestom Raspon pamćenja brojeva. Ovaj subtest uključuje ponavljanje sve dužih nizova znamenki istim ili obrnutim redoslijedom. Ukupni rezultat na ovom testu korišten je kao mjera verbalnog radnog pamćenja.

Rječnik

Verbalne sposobnosti dječaka mjerene su subtestom Rječnik. Ovaj subtest uključuje četiri slikovna i 32 verbalna zadatka. U slikovnim zadacima dijete imenuje crteže koji se nalaze u svesku s podražajima, dok u verbalnim zadacima definira riječi koje ispitivač glasno čita. S obzirom na dob sudionika korišteni su samo verbalni zadaci. U verbalnim zadacima odgovori mogu biti bodovani s 0, 1 ili 2 boda, ovisno o kvaliteti odgovora. Odgovore sudionika bodovala su dva nezavisna psihologa pri čemu je postignuto slaganje u 90 % vremena. Viši ukupni rezultat ukazuje na bolji rječnik, odnosno bolje poznavanje riječi i formiranje verbalnog pojma.

Korelacije pojedinih subtestova kretale su se od $r = .43$ za odnos subtestova Rječnik i Slaganje kocaka do $r = .56$ za odnos Rječnika i Verbalnog radnog pamćenja.

Agresivno ponašanje

Slično prethodnim istraživanjima (npr. Ručević i Andershed, 2022), roditelji/skrbnici (npr. odgojitelji) ispunili su Inventar odnosa s vršnjacima (engl. *Inventory of Peer Relations*; Dodge i Coie, 1987) koji se sastoji od 20 tvrdnji kojima se mjeri reaktivno (npr. „Kad ga zadirkuju ili mu prijete, dijete se lako naljuti i uzvraća udarac”) i proaktivno agresivno ponašanje (npr. „Dijete prijeti ili maltretira druge kako bi dobio/la svoje”). Za-

datak roditelja/skrbnika bio je da na skali od pet stupnjeva (1 = nikad točno; 5 = uvijek točno) procijene koliko se svaka tvrdnja odnosi na dijete, pri čemu viši rezultat ukazuje na izraženiju reaktivnu i proaktivnu agresiju. Koeficijenti unutarnje konzistencije u ovom istraživanju bili su zadovoljavajući te iznose $\alpha = .75$ za reaktivno te $\alpha = .70$ za proaktivno agresivno ponašanje.

Problemi u odnosima s vršnjacima

Problemi u odnosima s vršnjacima mjereni su podljestvicom Problemi u odnosima s vršnjacima hrvatske verzije Upitnika snaga i poteškoća (SDQ-Cro) (Štambuk i sur., 2012; Goodman, 1997). Zadatak roditelja/skrbnika (npr. odgojitelja) bio je da na skali od 0 (Netočno) do 2 (Potpuno točno) procijene koliko se svaka od pet tvrdnja (npr. „*Ima najmanje jednog dobrog prijatelja.*”) odnosi na dijete. Ukupni rezultat formirao se kao zbroj odgovora, pri čemu viši rezultat ukazuje na izraženije probleme u odnosima s vršnjacima. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije u ovom istraživanju bila je zadovoljavajuća, odnosno iznosila je $\alpha = .72$.

Upitnik sociodemografskih podataka

Za svakog su dječaka prikupljeni podaci o dobi te školovanju (npr. završen razred, je li ponavljao neki razred i sl.).

2.1.3. Postupak

Ovo istraživanje dio je većeg longitudinalnog istraživanja koje se fokusiralo na ulogu izvršnih funkcija u razvoju odstupajućih i prosocijalnih ponašanja (HRZZ-IP-2016-06-3917), Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku-IZIP-2016-81 te Zaklada Adris). Podaci su prikupljeni krajem 2022. godine.

Istraživanje je odobrilo Etičko povjerenstvo Filozofskog fakulteta Osijek, kao i Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku te stručno vijeće ustanove socijalne skrbi uključene u istraživanje. Također, prije provedbe istraživanja zatražena je pisana suglasnost roditelja i/ili skrbnika, kao i usmena suglasnost samih sudionika (dječaka). Kod dječaka kojima je dijagnosticiran poremećaj ponašanja, odnosno dječaka smještenih u dom za odgoj odgojitelji su ispunjavali upitnike umjesto roditelja/skrbnika.

U istraživanju su sudjelovali dječaci i njihovi roditelji/skrbnici, a istraživanje je sa svakim parom provedeno individualno, pri čemu je istraživanje s dječacima s poremećajem ponašanja provedeno u domu za odgoj, a s dječacima iz opće populacije na fakultetu. Prije samog početka sudionicima je objašnjena priroda i tijek istraživanja te je

naglašeno kako u svakom trenutku mogu odustati od istraživanja. Za svoje sudjelovanje dječaci su bili nagrađeni poklonom (npr. školski pribor, odjeća) u vrijednosti od 15 eura.

2.2. REZULTATI

2.2.1. Usporedba dječaka s poremećajem ponašanja i dječaka iz opće populacije

Najprije su dvije skupine dječaka uspoređene na svim ispitivanim varijablama, a rezultati su prikazani u Tablici 1. Očekivano, utvrđene su značajne razlike u proaktivnom i reaktivnom agresivnom ponašanju te problemima u odnosima s vršnjacima između dvije skupine dječaka. Pri tome su skrbnici (odgojitelji) dječaka s poremećajem ponašanja češće izvještavali o ovim problemima od skrbnika (roditelja) dječaka iz opće populacije.

Osim toga, utvrđena je i značajna razlika na trima subtestovima standardiziranog testa inteligencije, pri čemu su dječaci s poremećajem ponašanja postizali značajno niže rezultate na svima njima. Drugim riječima, dječaci s dijagnosticiranim poremećajem ponašanja imali su više teškoća u neverbalnom rješavanju problema i organizaciji, odnosno kognitivnim sposobnostima, pokazivali su više deficita u verbalnom radnom pamćenju te su imali više teškoća u poznavanju i definiranju riječi od dječaka iz opće populacije iste dobi te je time hipoteza 1a potvrđena.

Tablica 1. Usporedba dječaka iz dviju skupina na ispitivanim varijablama

Varijable	Dječaci s poremećajem ponašanja <i>N</i> = 34		Dječaci iz opće populacije <i>N</i> = 34		Usporedba <i>F</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Kognitivne sposobnost	15.62	7.72	35.70	11.32	98.34***
Verbalno radno pamćenje	13.88	3.98	17.23	3.05	31.24***
Rječnik	17.74	3.46	34.84	5.17	256.89***
Problemi u ponašanju					
Reaktivno agresivno ponašanje	8.12	2.05	4.84	1.79	49.39***
Proaktivno agresivno ponašanje	5.19	1.05	1.98	1.01	165.05***
Problemi u odnosima s vršnjacima	6.14	1.77	2.03	1.22	124.28***

Legenda. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Naposljetku, kako bi se provjerilo da se utvrđena razlika u rječniku ne može objasniti razlikama u kognitivnim sposobnostima i/ili izvršnim funkcijama, odnosno verbalnom radnom pamćenju provedena je analiza kovarijance (ANCOVA). Pri tome je, u skladu s očekivanjima, utvrđeno da se i nakon kontrole kognitivnih sposobnosti i verbalnog radnog pamćenja dvije skupine dječaka značajno razlikuju u rječniku, $F(1, 32) = 7.12$, $p < .01$. Zaključno, i hipoteza 1b je prihvaćena.

2.2.2. Odnos rječnika, agresivnog ponašanja i problema u odnosima s vršnjacima

Kako bi se odgovorilo na drugu postavljenu hipotezu izračunane su korelacije između rječnika, temeljnih oblika agresije i problema u odnosima s vršnjacima. Rezultati korelacijske analize prikazani su zasebno za dvije skupine dječaka u Tablici 2.

Tablica 2. Korelacije između rječnika, temeljnih oblika agresije i problema u odnosima s vršnjacima za dvije skupine dječaka

Dječaci s poremećajem ponašanja ($N = 34$)				
	1.	2.	3.	4.
1. Rječnik	—	-.34**	-.12	-.39***
2. Reaktivno agresivno ponašanje		—	.41***	.40***
3. Proaktivno agresivno ponašanje			—	.27*
4. Problemi u odnosima s vršnjacima				—
Dječaci iz opće populacije ($N = 34$)				
	1.	2.	3.	4.
1. Rječnik	—	-.28*	-.06	-.23*
2. Reaktivno agresivno ponašanje		—	.18	.30**
3. Proaktivno agresivno ponašanje			—	.13
4. Problemi u odnosima s vršnjacima				—

Legenda. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

U skladu s postavljenom hipotezom, u obje skupine dječaka oskudniji rječnik bio je značajno povezan s djetetovim reaktivnim agresivnim ponašanjem te s problemima u odnosima s vršnjacima. Osim toga, gotovo sve korelacije su bile statistički značajno jače u skupini dječaka s poremećajem ponašanja (Fisherova r - u - z transformacija). Suprotno očekivanjima, rezultati na subtestu Rječnik nisu bilo značajno povezani s proaktivnim agresivnim ponašanjem ni u jednoj skupini dječaka. Dakle, hipoteza 2 djelomično je prihvaćena.

3. RASPRAVA

Cilj istraživanja bio je usporediti dječake s dijagnosticiranim poremećajem ponašanja i one iz opće populacije s obzirom na rječnik te ispitati odnos rječnika, reaktivnog i proaktivnog agresivnog ponašanja i problema u odnosima s vršnjacima.

Slično prethodnim istraživanjima (npr. Gilmour i sur., 2004; Warr-Leeper i sur., 1994) dječaci s poremećajem ponašanja imali su značajno oskudniji rječnik od dječaka iz opće populacije iste dobi, čak i nakon kontrole kognitivnih sposobnosti i izvršnih funkcija, odnosno verbalnog radnog pamćenja (Snow i Powell, 2008). Ovi rezultati sugeriraju teškoće u ekspresivnim jezičnim vještinama među dječacima s dijagnosticiranim poremećajem ponašanja. Kao što je već navedeno, ekspresivni jezik uključuju riječi koje govorimo, geste koje činimo i način na koji prenosimo svoje ideje. Ako postoje teškoće u ovom aspektu jezika, moguće je da će mlada osoba imati probleme u izražavanju vlastitih misli, osjećaja i želja na koherentan način (Anderson i sur., 2016; Snow i Sanger, 2011), što može rezultirati nesporazumom u komunikaciji.

Nadalje, u skladu s očekivanjima i prethodnim istraživanjima (npr. Maggio i sur., 2014; St Clair i sur., 2011; Lindsay i sur., 2007; Van Daal i sur., 2007), oskudan rječnik bio je značajno povezan s reaktivnim agresivnim ponašanjem u obje skupine dječaka. Drugim riječima, dječaci s teškoćama u ekspresivnom jeziku, bez obzira na postojanje poremećaja ponašanja, na provokacije svojih vršnjaka, prema procjenama svojih roditelja/skrbnika, reagiraju agresivnije (Timler, 2008). U ranijim istraživanjima utvrđeno je da su slabe ekspresivne jezične vještine povezane s teškoćama u emocionalnoj samoregulaciji (Ripley i Yuill, 2005), a koje se mogu manifestirati kao agresivno ponašanje, nezainteresiranost ili protivljenje zahtjevima drugih (Morrison i sur., 2010).

U skladu s prethodnim istraživanjima (Mok i sur., 2014; Conti-Ramsden i sur., 2013; Durkin i Conti-Ramsden, 2007), jezične teškoće bile su povezane s problemima u odnosima s vršnjacima. Jedno od mogućih objašnjenja ovog nalaza jest da se djeca s jezičnim teškoćama teže uključuju u razgovore i socijalne interakcije (Brinton i sur., 1997). Tako, na primjer, djeca i adolescenti s razvojnim jezičnim poremećajem izvještavaju o izraženijem socijalnom stresu (Wadman i sur., 2011) i višim razinama socijalne anksioznosti (Voci i sur., 2006) od vršnjaka urednog razvoja. Uz manju izloženost socijalnim interakcijama, djeca s razvojnim jezičnim poremećajem mogu imati manje prilika za razvoj socijalnih vještina poput vještina rješavanja sukoba i, kao rezultat toga, manje resursa za korištenje tijekom tih interakcija (Crick i Dodge, 1994) što može rezultirati pribjegavanjem fizičkoj agresiji (Bakopoulou i Dockrell, 2016). Nemogućnost rješavanja problema korištenjem riječi može djelovati kao dodatna prepreka socijalnom funkcioniranju jer djeca izbjegavaju one koji su previše agresivni ili emocionalni (Wolters i sur., 2013). Doista, djeca s jezičnim teškoćama često su manje prihvaćena u razredu nego njihovi vršnjaci urednog razvoja (npr. Andres-Roqueta i sur., 2016; Mok

i sur., 2014; Conti-Ramsden i sur., 2013; St Clair i sur., 2011). U nekim istraživanjima utvrđeno je da problemi u odnosima s vršnjacima djelomično posreduju u odnosu između jezičnih teškoća i emocionalnih problema, sugerirajući da bolji odnosi s vršnjacima mogu služiti kao čimbenici zaštite od problema povezanih s mentalnim zdravljem među mladima u riziku od razvoja jezičnog poremećaja (npr. Forrest i sur., 2020, 2018).

Suprotno očekivanjima nije utvrđena značajna povezanost oskudnog rječnika, odnosno teškoća u ekspresivnom jeziku i proaktivnog agresivnog ponašanja. No, slični rezultati dobiveni su u nekim drugim istraživanjima. Na primjer, van den Bedem i suradnici (2020) uspoređivali su djecu sa ($N = 98$) i bez razvojnog jezičnog poremećaja ($N = 156$). Pri tome nije utvrđena značajna razlika među njima s obzirom na proaktivnu agresiju, iako je razina simptoma poremećaja s prkošenjem i suprotstavljanjem, prema procjenama roditelja, bila viša kod djece s razvojnim jezičnim poremećajem. Također, u prethodnim istraživanjima nisu utvrđene razlike među dvjema skupinama djece ni s obzirom na nasilje nad vršnjacima, kršenje pravila ili društveno neprihvatljivo ponašanje (npr. van den Bedem i sur., 2018; Maggio i sur., 2014; van Daal i sur., 2007).

Postoji nekoliko teorijskih modela kojima bismo mogli objasniti odnos jezičnih teškoća i problema u ponašanju. Prema Modelu socijalne prilagodbe (engl. *Social Adaptation Model*) djeca s jezičnim teškoćama i njihovi vršnjaci urednog razvoja jezika imaju iste psihosocijalne karakteristike, dok su razlike u ponašanju rezultat interakcije primarnih jezičnih ograničenja djece, konteksta u kojem se odvija komunikacija i predrasuda koje ljudi povezuju s ograničenom verbalnom vještinom, poput sniženih intelektualnih sposobnosti (npr. Rice i sur., 1993). Drugim riječima, djeca s jezičnim teškoćama razvijaju antisocijalno ponašanje jer njihove ograničene jezične vještine otežavaju procesiranje i pregovaranje u socijalnim interakcijama (npr. Paula i Befi-Lopes, 2013; Redmond i Rice, 1998; Fujiki i sur., 1996). Prema drugom modelu, odnosno Modelu socijalne devijacije (engl. *Social Deviance Model*) razlike između djece s jezičnim poremećajem i njihovih vršnjaka urednog razvoja odraz su postojećih socio-emocionalnih deficita (npr. Baker i Cantwell, 1987; Cantwell i Baker, 1985). Prema trećem modelu, odnosno Modelu ograničene obrade (engl. *Limited Processing Model*) teškoće u jeziku i socijalnim odnosima rezultat su općih i nespecifičnih kognitivnih deficita poput onih povezanih s radnim pamćenjem (Bishop, 1997; Bishop i Adams, 1991). Dok navedeni teorijski modeli pružaju moguću osnovu povezanosti teškoća u jeziku i ponašanja, postojeća istraživanja ne podržavaju univerzalno nijedan od navedenih modela. Drugim riječima, čini se da brojni čimbenici imaju ulogu u komorbiditetu jezičnih teškoća i problema u ponašanju (Brinton i Fujiki, 2005), poput siromaštva (npr. Roy i Raver, 2014), deficita u izvršnim funkcijama (npr. Beaver i sur., 2010) te traumatske ozljede mozga (npr. Moore i sur., 2014) koji su češći među mladim počiniteljima nego u općoj populaciji.

Dobivene rezultate treba promatrati u kontekstu ograničenja ovog istraživanja, koja su ujedno i preporuke za buduća istraživanja. Prvo, postoje teškoće u generalizaciji dobivenih

rezultata zbog malog i prigodnog uzorka. Osim toga, korištena je samo mjera ekspresivnih jezičnih vještina, dok su receptivne i pragmatične jezične vještine zanemarene, unatoč njihovoj važnosti. Tako su, na primjer, Bryan i suradnici (2015) utvrdili da su receptivne jezične vještine maloljetnih počinitelja kaznenih djela, odnosno vještine razumijevanja govornog jezika, gesti i pravila jezika te slijeđenje naredbi i razumijevanja, pitanja više narušene nego ekspresivne jezične vještine (Snow i sur., 2016; Sanger i sur., 2002). Poremećaj receptivnog jezika manje je uočljiv od poremećaja ekspresivnog jezika i može se očitovati u ponašanju koje se doživljava kao nepristojno i nesuradljivo, poput izbjegavanja kontakta očima, upotrebe zatvorenog govora tijela, slabe pažnje i slušanja, pojačanog vrpoljenja i odgovaranja jednom riječi tijekom komunikacije s maloljetnikom (Snow i sur., 2016; Gregory i Bryan, 2011; Snow i Powell, 2011). Osim toga, jezične teškoće mladih umanjuju njihovu sposobnost da učinkovito pregovaraju i rješavaju probleme tijekom interakcije s autoritetima što je važno pri davanju iskaza ili drugih postupaka unutar pravosudnog sustava i/ili sustava socijalne skrbi koji uključuju verbalnu komunikaciju.

Istraživanja također sugeriraju da je narušena pragmatična kompetencija, odnosno sposobnost odgovarajućeg i učinkovitog korištenja jezika u socijalnom kontekstu dobar prediktor problema u ponašanju poput hiperaktivnosti i nižeg prosocijalnog ponašanja te kada se pragmatična kompetencija uzme u obzir, strukturne jezične sposobnosti ne predviđaju probleme u ponašanju (npr. Ketelaars i sur., 2010). Pragmatične jezične vještine povezane su i s tim koliko dobro djeca shvaćaju emocije i emocionalne opise, koliko dobro samoreguliraju vlastite emocije (Beck i sur., 2012; Fujiki i sur., 2002) te uspijevaju li uspostaviti zadovoljavajuće odnose s vršnjacima i prijateljstva (Mok i sur., 2014; St Clair i sur., 2011).

Također, u obzir nisu uzete druge potencijalne varijable, poput pristupa resursima za učenje, mentalnog zdravlja, ili socio-emocionalnih faktora, koje bi mogle utjecati na rezultate istraživanja. No, treba istaknuti da su u ovom istraživanju korišteni različiti načini prikupljanja podataka čime je smanjena vjerojatnost da su utvrđene razlike i odnosi rezultat korištenja iste metode prikupljanja podataka ili istih izvora (npr. samo roditelji) (*tzv. common method variance*).

Unatoč nedostacima, ovo istraživanje može poslužiti kao važan temelj za razumijevanje kompleksnih odnosa između jezičnih teškoća i problema u ponašanju među mladima u kontaktu s pravosudnim sustavom i/ili sustavom socijalne skrbi. Praktične implikacije ovog istraživanja su višestruke i značajne. Tako, na primjer, povećanje dostupnosti logopedskih usluga, kao i integracija jezične podrške unutar pravosudnog i socijalnog sustava moglo bi značajno poboljšati njihove životne izgleda i smanjiti rizik od ponavljanja kaznenih djela. Uz to, nužno je pružiti adekvatnu psihijatrijsku skrb, s obzirom na visoku prevalenciju psihijatrijskih poremećaja u ovoj populaciji. Sveobuhvatan pristup koji uključuje multidisciplinarnu podršku (Knox i Conti-Ramsden, 2007) može pridonijeti boljoj reintegraciji mladih počinitelja u društvo te smanjenju ukupnog

tereta za pravosudni i socijalni sustav. Da napomenemo, većina dostupnih tretmana ili terapija za probleme mentalnog zdravlja mladih terapije su razgovorom koje možda nisu najprikladnije za osobe s jezičnim teškoćama.

Dodatno, važno je educirati stručnjake koji rade s mladima u kontaktu s pravosuđem i/ili sustavom socijalne skrbi o prepoznavanju i razumijevanju jezičnih teškoća te njihove povezanost s problemima u ponašanju. Osiguranje kontinuirane edukacije za logopede, psihologe, psihijatre, socijalne radnike i pravosudne djelatnike može poboljšati njihove sposobnosti za prepoznavanje i adekvatno reagiranje na potrebe mladih s ovim složenim teškoćama. Da podsjetimo, jezične teškoće, ako su neprepoznate, mogu se doživjeti kao neposluh ili nesuradljivost (Snow i sur., 2016; Gregory i Bryan, 2011; Snow i Powell, 2011). U prilog ovome idu rezultati istraživanja Hobsona i suradnika (2023) koji su ispitali hoće li znanje o tome da okrivljenik ima razvojni jezični poremećaj utjecati na procjene lažnih porotnika (engl. *mock jury*) o krivnji, duljini kazne, vjerodostojnosti i okrivljivanju. Znanje o postojanju razvojnog jezičnog poremećaja nije utjecalo na procjenu krivnje i duljinu kazne. No, sudionici, odnosno lažni porotnici kojima nije rečeno za okrivljenikove jezične teškoće smatrali su ga kognitivno sposobnijim, manje simpatičnim, nepoštenijim, manje vjerodostojnim i više su ga okrivljavali od onih koji su imali informaciju o postojanju jezičnih teškoća.

4. ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja, slično drugima, sugeriraju da dječaci s dijagnosticiranim poremećajem ponašanja imaju značajno oskudniji rječnik u usporedbi s vršnjacima iz opće populacije. Ova razlika u rječniku ostaje prisutna čak i nakon kontrole kognitivnih sposobnosti i izvršnih funkcija. Takvi nalazi upućuju na postojanje teškoća u ekspresivnim jezičnim vještinama među dječacima s poremećajem ponašanja, što može negativno utjecati na njihovu sposobnost izražavanja misli, osjećaja i želja na koherentan način. Ove jezične teškoće povezane su s reaktivnim agresivnim ponašanjem i problemima u odnosima s vršnjacima.

Kombinacija jezičnih teškoća i poremećaja ponašanja može imati značajne negativne posljedice na sposobnost mladih da pregovaraju i dogovaraju se u svakodnevnom životu. Mladi s ovim problemima često nisu u stanju jasno i učinkovito komunicirati o svojim potrebama i željama, što može dovesti do nesporazuma i sukoba koji mogu imati značajne negativne posljedice u kontekstu pravosudnog sustava i sustava socijalne skrbi. Zbog svojih jezičnih teškoća, mogu se činiti nepristojnim ili nesuradljivim, čak i kada to nije njihova namjera. Nesposobnost jasnog izražavanja može rezultirati frustracijom i tjeskobom, što može dodatno pogoršati njihove probleme u ponašanju. Ovo ne samo da utječe na njihove odnose s vršnjacima i odraslima, već također može dovesti do izolacije i osjećaja usamljenosti. Nadalje, negativna percepcija okoline može dodatno otežati integraciju mladih s jezičnim teškoćama i poremećajem ponašanja u društvene krugove,

što može rezultirati smanjenom podrškom i razumijevanjem koje su im potrebne za napredak. Ova stigmatizacija može dodatno otežati njihovu socijalnu prilagodbu.

Zbog ovih izazova, mladi s kombinacijom jezičnih teškoća i poremećaja ponašanja zahtijevaju sveobuhvatan pristup koji uključuje multidisciplinarne timove stručnjaka, uključujući logopede, socijalne radnike, psihologe, pedagoge i socijalne pedagoge. Ciljani programi za poboljšanje jezičnih vještina, zajedno s intervencijama za upravljanje ponašanjem, mogu značajno poboljšati njihovu sposobnost komunikacije i socijalne interakcije, smanjujući rizik od negativnih percepcija i ponašanja koje ih mogu pratiti u odrasloj dobi.

LITERATURA

KNJIGE I ZNANSTVENI ČLANCI:

1. Anderson, S. A. S.; Hawes, D. J.; Snow, P. C. (2022). Higher order language: Risk, promotive, and risk-based protective associations with youth offending. *Crime & Delinquency*, 68(5), 840–866. DOI: <https://doi.org/10.1177/001112872111007730>.
2. Andrés-Roqueta, C.; Adrian, J. E.; Clemente, R. A.; Villanueva, L. (2016). Social cognition makes an independent contribution to peer relations in children with Specific Language Impairment. *Research in developmental disabilities*, 49–50, 277–290. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.12.015>.
3. Baker, L.; Cantwell, D. P. (1987). A prospective psychiatric follow-up of children with speech/language disorders. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 26(4), 546–553. DOI: <https://doi.org/10.1097/00004583-198707000-00015>.
4. Bakopoulou, I.; Dockrell, J. E. (2016). The role of social cognition and prosocial behaviour in relation to the socio-emotional functioning of primary aged children with specific language impairment. *Research in developmental disabilities*, 49–50, 354–370. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.12.013>.
5. Baldwin, H.; Biehal, N.; Cusworth, L.; Wade, J.; Allgar, V.; Vostanis, P. (2019). Disentangling the effect of out-of-home care on child mental health. *Child abuse & neglect*, 88, 189–200. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.11.011>.
6. Beaver, K. M.; DeLisi, M.; Vaughn, M. G.; Wright, J. P. (2010). The intersection of genes and neuropsychological deficits in the prediction of adolescent delinquency and low self-control. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 54(1), 22–42. DOI: <https://doi.org/10.1177/0306624X08325349>.
7. Beck, L.; Kumschick, I. R.; Eid, M.; Klann-Delius, G. (2012). Relationship between language competence and emotional competence in middle childhood. *Emotion*, 12(3), 503–514. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0026320>.
8. Bishop, D. V. (2006). What Causes Specific Language Impairment in Children?. *Current directions in psychological science*, 15(5), 217–221. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2006.00439.x>
9. Bishop, D. V. M. (1997). *Uncommon understanding: Development and disorders of language comprehension in children*. London: Psychology Press/Erlbaum (UK) Taylor & Francis.
10. Bishop, D. V. M.; Snowling, M. J.; Thompson, P. A.; Greenhalgh, T.; The CATALISE-2 consortium (2017). Phase 2 of CATALISE: a multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development: Terminology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(10), 1068–1080. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12721>.

11. Bishop, D. V.; Adams, C. (1990). A prospective study of the relationship between specific language impairment, phonological disorders and reading retardation. *Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 31(7), 1027–1050. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1990.tb00844.x>.
12. Bishop, D. V.; Snowling, M. J.; Thompson, P. A.; Greenhalgh, T.; CATALISE consortium (2016). CATALISE: A Multinational and Multidisciplinary Delphi Consensus Study. Identifying Language Impairments in Children. *PLoS one*, 11(7), e0158753. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158753>.
13. Blanton, D. J.; Dagenais, P. A. (2007). Comparison of language skills of adjudicated and nonadjudicated adolescent males and females. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 38(4), 309–314. DOI: [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2007/033\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2007/033)).
14. Brinton, B.; Fujiki, M. (2005). Social competence in children with language impairment: making connections. *Seminars in speech and language*, 26(3), 151–159. DOI: <https://doi.org/10.1055/s-2005-917120>.
15. Brinton, B.; Fujiki, M.; Spencer, J. C.; Robinson, L. A. (1997). The ability of children with specific language impairment to access and participate in an ongoing interaction. *Journal of speech, language, and hearing research: JSLHR*, 40(5), 1011–1025. DOI: <https://doi.org/10.1044/jslhr.4005.1011>.
16. Bryan, K.; Freer, J.; Furlong, C. (2007). Language and communication difficulties in juvenile offenders. *International journal of language & communication disorders*, 42(5), 505–520. DOI: <https://doi.org/10.1080/13682820601053977>.
17. Bryan, K.; Garvani, G.; Gregory, J.; Kilner, K. (2015). Language difficulties and criminal justice: the need for earlier identification. *International journal of language & communication disorders*, 50(6), 763–775. DOI: <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12183>.
18. Cantwell, D. P.; Baker, L. (1985). Psychiatric and learning disorders in children with speech and language disorders: A descriptive analysis. *Advances in Learning & Behavioral Disabilities*, 4, 29–47.
19. Carroll, J. B. (1993). *Human cognitive abilities: A survey of factor-analytic studies*. New York: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511571312>.
20. Chitsabesan, P.; Kroll, L.; Bailey, S.; Kenning, C.; Sneider, S.; MacDonald, W.; Theodosiou, L. (2006). Mental health needs of young offenders in custody and in the community. *The British journal of psychiatry: the journal of mental science*, 188, 534–540. DOI: <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.105.010116>.
21. Chow, J. C.; Wehby, J. H. (2018). Associations between language and problem behavior: A systematic review and correlational meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(1), 61–82. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9385-z>.
22. Conti-Ramsden, G.; Botting, N. (2004). Social difficulties and victimization in children with SLI at 11 years of age. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 47, 145–161.
23. Conti-Ramsden, G.; Mok, P. L.; Pickles, A.; Durkin, K. (2013). Adolescents with a history of specific language impairment (SLI): strengths and difficulties in social, emotional and behavioral functioning. *Research in Developmental Disabilities*, 34(11), 4161–4169. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.08.043>.
24. Crick, N. R.; Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74–101. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.1.74>.
25. Dodge, K. A.; Coie, J. D. (1987). Social-information-processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6), 1146–1158. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.6.1146>.
26. Dodge, K. A.; Lochman, J. E.; Harnish, J. D.; Bates, J. E.; Pettit, G. S. (1997). Reactive and proactive aggression in school children and psychiatrically impaired chronically assaultive youth. *Journal of abnormal psychology*, 106(1), 37–51. DOI: <https://doi.org/10.1037//0021-843x.106.1.37>.

27. Durkin, K.; Conti-Ramsden, G. (2007). Language, social behavior, and the quality of friendships in adolescents with and without a history of specific language impairment. *Child Development*, 78(5), 1441–1457. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01076.x>.
28. Forrest, C. L.; Gibson, J. L.; Halligan, S. L.; St Clair, M. C. (2018). A longitudinal analysis of early language difficulty and peer problems on later emotional difficulties in adolescence: Evidence from the Millennium Cohort Study. *Autism & Developmental Language Impairments*, 3. DOI: <https://doi.org/10.1177/2396941518795392>.
29. Forrest, C. L.; Gibson, J. L.; Halligan, S. L.; St Clair, M. C. (2020). A Cross-Lagged Analysis of Emotion Regulation, Peer Problems, and Emotional Problems in Children With and Without Early Language Difficulties: Evidence From the Millennium Cohort Study. *Journal of speech, language, and hearing research: JSLHR*, 63(4), 1227–1239. DOI: https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-19-00188.
30. Fujiki, M.; Brinton, B.; Clarke, D. (2002). Emotion Regulation in Children With Specific Language Impairment. *Language, speech, and hearing services in schools*, 33(2), 102–111. DOI: [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2002/008\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2002/008)).
31. Fujiki, M.; Brinton, B.; Todd, C. M. (1996). Social skills of children with specific language impairment. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 27(3), 195–202. DOI: <https://doi.org/10.1044/0161-1461.2703.195>.
32. Góngora, D.; Vega-Hernández, M.; Jahanshahi, M.; Valdés-Sosa, P. A.; Bringas-Vega, M. L.; CHB-MP (2020). Crystallized and fluid intelligence are predicted by microstructure of specific white-matter tracts. *Human brain mapping*, 41(4), 906–916. DOI: <https://doi.org/10.1002/hbm.24848>.
33. Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 38(5), 581–586. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x>.
34. Gregory, J.; Bryan, K. (2011). Speech and language therapy intervention with a group of persistent and prolific young offenders in a non-custodial setting with previously undiagnosed speech, language and communication difficulties. *International journal of language & communication disorders*, 46(2), 202–215. DOI: <https://doi.org/10.3109/13682822.2010.490573>.
35. Groth-Marnat, G.; Wright, A. J. (2016). *Handbook of Psychological Assessment (6th Ed.)*. New York: Wiley Publishing.
36. Hentges, R. F.; Devereux, C.; Graham, S. A.; Madigan, S. (2021). Child Language Difficulties and Internalizing and Externalizing Symptoms: A Meta-Analysis. *Child Development*, 92(4), e691–e715. DOI: <https://doi.org/10.1111/cdev.13540>.
37. Hobson, H. M.; Woodley, J.; Gamblen, S.; Brackely, J.; O'Neill, F.; Miles, D.; Westwood, C. (2023). The impact of developmental language disorder in a defendant's description on mock jurors' perceptions and judgements. *International journal of language & communication disorders*, 58(1), 189–205. DOI: <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12779>.
38. Hopkins, T.; Clegg, J.; Stackhouse, J. (2018). Examining the association between language, expository discourse and offending behaviour: an investigation of direction, strength and independence. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 53, 113–129. DOI: <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12330>.
39. Hughes, N.; Chitsabesan, P.; Bryan, K.; Borschmann, R.; Swain, N.; Lennox, C.; Shaw, J. (2017). Language impairment and comorbid vulnerabilities among young people in custody. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 58(10), 1106–1113. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12791>.
40. Im-Bolter, N.; Cohen, N. J. (2007). Language impairment and psychiatric comorbidities. *Pediatric clinics of North America*, 54(3), 525–vii. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2007.02.008>.

41. Johnston, K.; Prentice, K.; Whitehead, H.; Taylor, L.; Watts, R.; Tranah, T. (2016). Assessing effective participation in vulnerable juvenile defendants. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 27(6), 802–814. DOI: <https://doi.org/10.1080/14789949.2016.1208264>.
42. Ketelaars, M. P.; Cuperus, J.; Jansonius, K.; Verhoeven, L. (2010). Pragmatic language impairment and associated behavioural problems. *International journal of language & communication disorders*, 45(2), 204–214. DOI: <https://doi.org/10.3109/13682820902863090>.
43. Knox, E.; Conti-Ramsden, G. (2003). Bullying risks of 11-year-old children with specific language impairment (SLI): does school placement matter?. *International journal of language & communication disorders*, 38(1), 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1080/13682820304817>.
44. Knox, E.; Conti-Ramsden, G. (2007). Bullying in young people with a history of specific language impairment (SLI). *Educational & Child Psychology*, 24(4), 130–141.
45. Kologranić Belić, L.; Matić, A.; Olujić, M.; Srebačić I. (2015). Jezični, govorni i komunikacijski poremećaji djece predškolske i školske dobi; U: J. Kuváč Kraljević (ur.). *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama* (str. 64.–76.). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
46. Lount, S. A.; Purdy, S. C.; Hand, L. (2017). Hearing, Auditory Processing, and Language Skills of Male Youth Offenders and Remandees in Youth Justice Residences in New Zealand. *Journal of speech, language, and hearing research : JSLHR*, 60(1), 121–135. DOI: https://doi.org/10.1044/2016_JSLHR-L-15-0131.
47. Maggio, V.; Grañana, N. E.; Richaudeau, A.; Torres, S.; Giannotti, A.; Suburo, A. M. (2014). Behavior problems in children with specific language impairment. *Journal of child neurology*, 29(2), 194–202. DOI: <https://doi.org/10.1177/0883073813509886>.
48. Matešić, K. (ur.) (2009). *Wechsler, David: WISC-IV HR. Wechslerov test inteligencije za djecu – IV. izdanje. Hrvatska adaptacija. Priručnik za primjenu i bodovanje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
49. Mok, P. L.; Pickles, A.; Durkin, K.; Conti-Ramsden, G. (2014). Longitudinal trajectories of peer relations in children with specific language impairment. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 55(5), 516–527. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12190>.
50. Moore, E.; Indig, D.; Haysom, L. (2014). Traumatic brain injury, mental health, substance use, and offending among incarcerated young people. *The Journal of head trauma rehabilitation*, 29(3), 239–247. DOI: <https://doi.org/10.1097/HTR.0b013e31828f9876>.
51. Norbury, C. F.; Gooch, D.; Wray, C.; Baird, G.; Charman, T.; Simonoff, E.; Vamvakas, G.; Pickles, A. (2016). The impact of nonverbal ability on prevalence and clinical presentation of language disorder: evidence from a population study. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 57(11), 1247–1257.
52. Odgers, C. L.; Burnette, M. L.; Chauhan, P.; Moretti, M. M.; Reppucci, N. D. (2005). Misdiagnosing the problem: mental health profiles of incarcerated juveniles. *The Canadian child and adolescent psychiatry review = La revue canadienne de psychiatrie de l'enfant et de l'adolescent*, 14(1), 26–29.
53. Paula, E. M.; Befi-Lopes, D. M. (2013). Conflict resolution abilities in children with Specific Language Impairment. *CoDAS*, 25(2), 102–109. DOI: <https://doi.org/10.1590/s2317-17822013000200003>.
54. Poulin, F.; Boivin, M. (1999). Proactive and reactive aggression and boys' friendship quality in mainstream classrooms. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 7(3), 168–177. DOI: <https://doi.org/10.1177/106342669900700305>.
55. Prinstein, M. J.; Cillessen, A. H. N. (2003). Forms and functions of adolescent peer aggression associated with high levels of peer status. *Merrill-Palmer Quarterly*, 49(3), 310–342. DOI: <https://doi.org/10.1353/mpq.2003.0015>.
56. Redmond, S. M.; Rice, M. L. (1998). The socioemotional behaviors of children with SLI: Social Adaptation or Social Deviance?. *Journal of speech, language, and hearing research: JSLHR*, 41(3), 688–700. DOI: <https://doi.org/10.1044/jslhr.4103.688>.

57. Rice M. L.; Hadley P. A.; Alexander A. L. (1993). Social biases toward children with speech and language impairments: A correlative causal model of language limitations. *Applied Psycholinguistics*, 14, 445–471.
58. Richterová, E.; Málková, G. S. (2017). Specific language impairment in the long-term perspective—The importance of assessment procedures, reading skills, and communicative competence. *Health Psychology Report*, 5(4), 273–284. DOI: <https://doi.org/10.5114/hpr.2017.69660>.
59. Roy, A. L.; Raver, C. C. (2014). Are all risks equal? Early experiences of poverty-related risk and children's functioning. *Journal of Family Psychology*, 28(3), 391–400. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0036683>.
60. Ručević, S.; Andershed, H. (2022). Are psychopathic traits predictive of conduct problems and aggression when other risk factors are considered? A longitudinal test among Croatian children. *Journal of Criminal Justice*, 80, 101777. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2020.101777>.
61. Sanger, D.; Moore-Brown, B. J.; Montgomery, J. K.; Larson, V. L. (2002). Service delivery framework for adolescents with communication problems who are involved in violence. *Journal of communication disorders*, 35(3), 293–303. DOI: [https://doi.org/10.1016/s0021-9924\(02\)00066-7](https://doi.org/10.1016/s0021-9924(02)00066-7).
62. Snow, P. C.; Powell, M. B. (2011). Oral language competence in incarcerated young offenders: links with offending severity. *International journal of speech-language pathology*, 13(6), 480–489. DOI: <https://doi.org/10.3109/17549507.2011.578661>.
63. Snow, P. C.; Powell, M. B.; Sanger, D. D. (2012). Oral language competence, young speakers, and the law. *Language, speech, and hearing services in schools*, 43(4), 496–506. DOI: [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2012/11-0065\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2012/11-0065)).
64. Snow, P. C.; Woodward, M. N. (2017). Intervening to address communication difficulties in incarcerated youth: A Phase 1 clinical trial. *International journal of speech-language pathology*, 19(4), 392–406. DOI: <https://doi.org/10.1080/17549507.2016.1216600>.
65. Snow, P. C.; Woodward, M.; Mathis, M.; Powell, M. B. (2016). Language functioning, mental health and alexithymia in incarcerated young offenders. *International journal of speech-language pathology*, 18(1), 20–31. DOI: <https://doi.org/10.3109/17549507.2015.1081291>.
66. Snow, P.; McLean, E.; Frederico, M. (2020). The language, literacy and mental health profiles of adolescents in out-of-home care: An Australian sample. *Child Language Teaching and Therapy*, 36(3), 151–163. DOI: <https://doi.org/10.1177/0265659020940360>.
67. St Clair, M. C.; Pickles, A.; Durkin, K.; Conti-Ramsden, G. (2011). A longitudinal study of behavioral, emotional and social difficulties in individuals with a history of specific language impairment (SLI). *Journal of communication disorders*, 44(2), 186–199. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2010.09.004>.
68. Štambuk, M.; Ajduković, D.; Biruški, D. Č.; Löw, A. (2012). *Upitnik snaga i poteškoća SDQ: provjera psihometrijskih karakteristika*. Dostupno: <https://www.bib.irb.hr/638042> (pristupljeno: 23. travnja 2024.).
69. Timler, G. R. (2008). Social knowledge in children with language impairments: Examination of strategies, predicted consequences, and goals in peer conflict situations. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 22(9), 741–763. DOI: <https://doi.org/10.1080/02699200802212470>.
70. Underwood, L. A.; Washington, A. (2016). Mental Illness and Juvenile Offenders. *International journal of environmental research and public health*, 13(2), 228. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph13020228>.
71. van Daal, J.; Verhoeven, L.; van Balkom, H. (2007). Behaviour problems in children with language impairment. *Journal of child psychology and psychiatry*, 48(11), 1139–1147. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01790.x>.
72. van den Bedem, N. P.; Dockrell, J. E.; van Alphen, P. M.; Kalicharan, S. V.; Rieffe, C. (2018). Victimization, Bullying, and Emotional Competence: Longitudinal Associations in (Pre)Adolescents With

- and Without Developmental Language Disorder. *Journal of speech, language, and hearing research: JSLHR*, 61(8), 2028–2044.
73. van den Bedem, N. P.; Dockrell, J. E.; van Alphen, P. M.; Rieffe, C. (2020). Emotional Competence Mediates the Relationship between Communication Problems and Reactive Externalizing Problems in Children with and without Developmental Language Disorder: A Longitudinal Study. *International journal of environmental research and public health*, 17(16), 6008. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph17166008>.
  74. Vitaro, F.; Brendgen, M.; Tremblay, R. E. (2002). Reactively and proactively aggressive children: antecedent and subsequent characteristics. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 43(4), 495–505. DOI: <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00040>.
  75. Voci, S. C.; Beitchman, J. H.; Brownlie, E. B.; Wilson, B. (2006). Social anxiety in late adolescence: the importance of early childhood language impairment. *Journal of anxiety disorders*, 20(7), 915–930. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2006.01.007>.
  76. Wadman, R.; Durkin, K.; Conti-Ramsden, G. (2011). Social stress in young people with specific language impairment. *Journal of adolescence*, 34(3), 421–431. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2010.06.010>.
  77. Wasserman, G. A.; McReynolds, L. S.; Schwalbe, C. S.; Keating, J. M.; Jones, S. A. (2010). Psychiatric Disorder, Comorbidity, and Suicidal Behavior in Juvenile Justice Youth. *Criminal Justice and Behavior*, 37(12), 1361–1376. DOI: <https://doi.org/10.1177/0093854810382751>.
  78. Winstanley, M.; Webb, R. T.; Conti-Ramsden, G. (2021). Developmental language disorders and risk of recidivism among young offenders. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 62(4), 396–403. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcpp.13299>.
  79. Wolters, N.; Knoors, H.; Cillessen, A. H.; Verhoeven, L. (2012). Impact of peer and teacher relations on deaf early adolescents' well-being: comparisons before and after a major school transition. *Journal of deaf studies and deaf education*, 17(4), 463–482. DOI: <https://doi.org/10.1093/deafed/ens021>.
  80. Yew, S. G.; O'Kearney, R. (2013). Emotional and behavioural outcomes later in childhood and adolescence for children with specific language impairments: meta-analyses of controlled prospective studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(5), 516–524. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12009>.

MREŽNE STRANICE:

1. *Speech Pathology Australia* [SPA] (2018). Speech pathology in mental health: Clinical guideline. URL: https://www.speechpathologyaustralia.org.au/SPAweb/Members/Clinical_Guidelines/spaweb/Members/Clinical_Guidelines/Clinical_Guidelines.aspx?hkey=f66634e4-825a-4f1a-910d-644553f59140 (pristupljeno: 23. travnja 2024.).
2. *World Health Organisation* [WHO] (1997). Life skills education for children and adolescents in schools: Introduction and guidelines to facilitate the development and implementation of like skills programmes. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/63552/WHO_MNH_PSF_93_7A_Rev.2.pdf;jsessionid=A4B1BA6CCB840E30E301EDA3F9B3DC87?sequence=1 (pristupljeno: 20. ožujka 2024.).

POPIS TABLICA:

Tablica 1. Usporedba dječaka iz dviju skupina na ispitivanim varijablama

Tablica 2. Korelacije između rječnika, temeljnih oblika agresije i problema u odnosima s vršnjacima za dvije skupine dječaka

Silvija Ručević, Ph.D., Full Professor

Faculty of Humanities and Social Sciences, Josip Juraj Strossmayer

University of Osijek

E-mail: srucevic@ffos.hr

THE INTERPLAY BETWEEN VOCABULARY, PEER RELATIONSHIP PROBLEMS AND AGGRESSIVE BEHAVIOUR IN BOYS WITH CONDUCT DISORDERS AND BOYS FROM THE GENERAL POPULATION

Abstract

The aim of this study was to compare the vocabulary of boys with behavioral disorders (N = 34; age range: 10-13 years) and boys from the general population (N = 34; age range: 10-13 years), as well as examine the relationship between vocabulary and aggressive behavior and problems in their relationships with peers. Parents and caregivers assessed the child's aggressive behavior and problems in relationships with peers, while data on the child's vocabulary, cognitive abilities, and executive functions (working memory) were collected using a standardized intelligence test.

By comparing the two groups, boys with behavioral disorders had a significantly poorer vocabulary than boys of the same age in the general population, and this difference could not be explained by the child's cognitive abilities, or executive functions. In addition, poor vocabulary was significantly associated with peer relationship problems, as well as reactive, but not proactive, aggressive behavior. The findings have particular implications in the areas of early intervention for high-risk boys, as well as communication with children in the social welfare and justice systems.

Keywords: *children, behavioral disorders, vocabulary, aggressive behavior, justice and social care*